

Bir Türk Subayının Raporuna Göre Mübadelenin Yunanistan'daki Yansımaları

Received/Geliş: 31/05/2017

Kürşat KURTULGAN*

Accepted/Kabul: 13/09/2017

Öz

Göç, temelinde hayatta kalma ve geçim kaygısı yatan ve bir yerden bir başka yere taşınma durumunu ifade eden toplumsal bir olaydır. Tercihen olmayan ve zorunluluklardan dolayı meydana gelen göçler dışarıdan büyük bir dram gibi görülebilir. Oysa göçler sadece sorunlara değil, bazı çözümlere de kapı aralamaktadır. Bu yönü ile toplumların olgunlaşmasında ve yeni başlangıçların yaşanmasında önemli bir rolü vardır. Önemli olan bu hareketliliği avantaja dönüştürebilmektir. Bu yönü ile Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu yıllarda Yunanistan ile arasında gerçekleşen mübadele son derece önemlidir.

Araştırmamıza konu olan mübadele ile hem Türkiye Cumhuriyeti ve hem de Yunanistan Ulus devlet olma yolunda bu göç hareketinden faydalanmayı bilmişlerdir. Öncelikle Demografik yapının homojenleşmesi Ulus bilincinin daha sağlam temellere oturtulmasına imkân vermiştir. Tam bağımsızlık için var güçleri ile çalışmışlardır. Gelenlerin profillerine bakıldığında her iki devletin de ihtiyacı olan insanlardan oluştuklarını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Bu araştırmamız, söz konusu dönemde Türkiye tarafından Yunanistan'a tasfiye çalışmalarını yapmak üzere gönderilen ekipte bulunan Ahmet Tevfik Bey'in hazırladığı rapora dayanmaktadır. 32 madde ve beş sayfalık raporun ilk sayfasında görevi ile alakalı bilgiler, sonraki sayfalarda ise görevli bulunduğu iki aylık süre zarfında Selanik ve Atina şehirleri hakkında bilgilerin yanı sıra Yunanistan'ın zirai ve sanayi durumuna dair gözlemleri yer almaktadır. İçerik olarak ise Türkiye'den gidenlerin ekonomik yapıya olan katkıları ve çalışmalarını kapsamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Göç, Mübadele, Nüfus, Azınlık, Ahmet Tevfik.

* Dr. Kürşat KURTULGAN, Artvin Çoruh Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Merkez/Artvin. ORCID ID: 0000-0001-6608-5973 E-mail: kursatkurtulgan@hotmail.com. 05064022565. Bu çalışmamızın bir kısmı 2009 yılında Kahire'de düzenlenen IV. Uluslararası Türk Kültürü İle Sanatları Kongresi'nde İngilizce olarak sunulmuştur.

Reflections of The Population Exchange in Greece According to a Turkish Officer's Report

Abstract

Migration is a social incident which describes moving from one place to another with a concern over survival and making a living. Migratory movements, which are not voluntary and happen due to necessities, might be seen as a big drama from an outsider perspective. However, migrations not only cause problems, but also open a doorway for some solutions. In this regard, it has a critical role in maturing societies and stimulating new beginnings. The important thing is to be able to transform this movement to an advantage. In this sense, the population exchange between Turkey and Greece during the first years of establishment of Turkish Republic is very important.

Through the population exchange, which also constitutes the theme of our research, both Republic of Turkey and Greece have managed to benefit from this migratory movement in the process of making of a nation state. First of all, homogenization of the demographic structure enabled national consciousness to be built on more solid grounds. They put all the effort for total independence. When we analyze the profiles of immigrants, we can confidently comment that they consisted of people that were needed by both states.

This study is based on the report prepared by Ahmet Tevfik Bey who was in the team sent for demobilisation to Greece by Turkey. The first page of the report consisting of 32 articles and 5 pages has the data about his duty and the following pages involves his observations about agricultural and industrial status of Greece as well as the data about the cities of Selanik and Athena during his duty of 2 months there. As of content, it covers contributions of those who migrated from Turkey in the economy and their employment.

Key Words: Migration, Population Exchange, Population, Minorities, Ahmet Tevfik.

Giriş

Göç meselesi, Türkiye ve dünya kamuoyunu her zaman meşgul etmiş evrensel bir dram olması sebebiyle son derece önemlidir. İnsanlığın başlıca eylemlerinden biri olan göç, yeni bir toplumun oluşmasında da son derece önemli bir aktivite olarak kabul edilebilir. Bu olay, bir taraftan bazı olumsuz sonuçları ortaya çıkarırken, bir taraftan da bazı olumlu çözümleri beraberinde getirmektedir (Ortaylı, 2006, s.19).

Göç nedir? Göç, kişilerin yeni koşullara daha iyi uyum sağlayabilmek amacıyla, ya da doğal, ekonomik, siyasal sebepler gibi zorunluluklar sonucunda, yaşadığı toplumu ve mekânı değiştirmesi olayına verilen genel bir addır (Öztaş, 2006, s. 65). Şu halde göç kavramı, nüfusun birey, aile, grup ya da topluluklar halinde yaşadığı yeri doğal veya doğal olmayan sebeplere istinaden tanımadığı yeni bir çevreye sürekli veya geçici olarak yerleşmesi olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda göç sürecini yaşayanlara, kimi zaman mülteci, sığınmacı, gurbetçi, kimi zamanda mübadil muhacir, göçmen, gibi adlar verilmiştir. Gittikleri ortamda, çetin bir hayat mücadelesiyle karşı karşıya kalan bu şahıslar genelde farklı, öteki, yeni ve garip olarak karşılanmışlardır.

Aşağıda göçü zorunlu kılan tarihi süreçte yaşanan gelişmelere kısaca değinildikten sonra Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş belgesi olan Lozan Barış Antlaşmasının ve ek protokolünde yer alan Mübadele meselesinin önemi hakkında bilgi verilecek ve Yunanistan'a göç olayı sonrası yaşanan gelişmeler genel hatlarıyla incelenerek, gidenlerin sosyal ve ekonomik olarak etkileri ortaya konacaktır.

Göçü Zorunlu Kılan Tarihi Süreç

Osmanlı Devleti, 1699 Karlofça Antlaşması ile ilk toprak kaybını yaşamış ve savunma konumuna geçmiştir. Giderek artan toprak kayıpları daha çok Avusturya ve Rusya lehine gelişmiştir. İngiltere ve Fransa ise duruma göre bazen Osmanlı Devleti'nden yana bazen de Rusya ve Avusturya'dan yana tavır almıştır. İngiltere ve Fransa'nın izlediği bu denge politikaları 1789 Fransız Devrimi sonrası geçerliliğini yitirmiş ve 1878 Berlin Antlaşmasından sonra ise Osmanlı'yı parçalayıp bağımsız siyasal birimlere ayırma politikasına dönüşmüştür (Sander, 1993, s. 144-158). Büyük güçler, özellikle Berlin Antlaşmasının 23. Maddesi ile istedikleri

fırsatı yakalamışlar ve gayrimüslimler lehine yapılmasını istedikleri reformlar bahanesiyle Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışmaya başlamışlardır. Bu durum Balkanlarda istikrarın bozulmasına ve asayişsizliklerin artmasına sebep olmuştur (Sönmez, 2007, s. 28).

Avusturya ve Rusya, Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda reform yapması için sürekli çalışmışlardır. Bunlardan birincisi Şubat 1903'te Osmanlı'ya iletilen Viyana tasarısı, ikincisi ise Ekim 1903'te talep edilen Mürzsteg Programı adlı reform paketidir. Her iki paketinde amacı bölgedeki asayiş ve Hristiyan unsurlarının güvenliğini Uluslararası güçlerce oluşturulan Jandarma ile sağlamaktı. Fakat bu reformlar başarısız olmuş ve hatta Vilayat-ı Selase'de (Kosova, Manastır, Selanik) sükûn ve asayiş temin edilemediğinden Rusya ve Avusturya hükümetleri yeni tedbirlere başvurmuşlardır. Bu çerçevede vilayetlerin sınırlarının ulusların gruplaşmasına göre belirlenmesi ve bölgedeki yabancı unsurların temizlenmesi planlanmıştır. Bu durum etnik temizlik çerçevesinde Çete Savaşlarının çıkmasına sebep olmuştur (Sönmez, 2007, s.28; Saylak, 2016, s.121). Büyük güçlerin müdahaleleri, Bulgarlar, Yunanlılar, Arnavutlar ve Sırların birbirleriyle girdikleri mücadeleler, istikrarsızlığın artması, paylaşım planları, reform adı altında Hristiyanlar lehine düzenlemelerin yapılması üzerine Müslümanların da oradaki Türk Subayların örgütlemesiyle çeteler kurması bölgede kargaşa ortamının tamamen hâkim olmasına sebep olmuştur.

Yüzlerce yıl Osmanlı hâkimiyetinde kendi dinlerini, kültürlerini ve geleneklerini koruyan Balkan milletleri ve azınlıklar, devletin güçsüzleştiği, Ulusçuluğun yaygınlaştığı ve dağılma sürecinde olduğu bir dönemde yıkım faaliyetlerinin merkezine alınmışlar ve Ulusçu propagandaların kolay hedefleri olmuşlardır (Sönmez, 2007, s. 36). Balkanlar artık büyük güçlerin hâkimiyet sahası haline gelmiştir. II. Meşrutiyet'in ilanı ile az da olsa huzur ve barış ortamı sağlanmışsa da uzun soluklu olmamış ve topyekûn Osmanlı'ya karşı mücadelelere girişmişlerdir. Dönem dönem yapılan barış görüşmelerinde talep edilenler de ilginçtir. Rum, Bulgar, Sırp ve Karadağlılar ağız birliği etmişçesine Âdem-i Merkeziyetçiliğin gerçekleştirilmesini istemişlerdir. İstekler arasında kendi kurumlarını ve yerel milis güçlerinin oluşturulması, yerel yönetimlere geniş imkânlar tanınması, yazışmalarda yerel dillerin kullanılması gibi en geniş düzeyde yerel özerklik ve anadilde eğitim hakkını içermektedir. Balkanlarda talep

edilen bu isteklerin Ermeni Taşnak Komitesinin de programlarında olması konunun arka planda kimler tarafından desteklendiğini bizlere göstermektedir (Akşin, 1998, s.142-143).

Sırbistan, Bulgaristan, Yunanistan ve Karadağ'ın da katılımıyla oluşturulan dördü ittifak 8 Ekim 1912'de Osmanlı'ya savaş ilan etmiştir. Yaşanan bu savaş ve sonrasındaki faaliyetler Müslüman Türkler ile Hristiyanlar arasındaki kavganın iyice alevlenmesine ve geri dönülemez acıların yaşanmasına sebep olmuştur. Artık bir arada kalma imkânları kalmayan bu insanların karşılıklı olarak yer değiştirmelerinin önü açılmıştır. Bunun en acı örneği ise Mondros Ateşkes Anlaşması sonrası başlayan Yunan işgalleri esnasında yaşanmıştır. Söz konusu olay, Askeri Polis Teşkilatının Bursa'ya gönderdiği bir memuru tarafından kaleme alınan bir raporda üzüntü içerisinde şu şekilde geçmektedir; *“Bursa Valisi Ziver Bey, bir merasim sırasında konuşurken, artık Yunanlılar ile dost ve kardeş olduklarından, kendileri ile iyi geçinmenin lüzumundan bahsetmiştir. Daha sonra konuşan Yunan İşgal Kuvvetleri Komutanı; Biz hiçbir zaman Türkleri kardeşliğe kabul etmeyiz ve Yunanlılarla Türkler hiçbir zaman kardeş olamazlar... Demiştir”* (Küçüköğlu, 2006, s. 50-51). Ne yazık ki o dönemde sadece işgal kuvvetleri değil bölgede bulunan azınlıklar da bu görüşte olmuşlar ve top yekûn Müslümanlara karşı zulümlere, yağmalara ve işkencelere girişmişlerdir. Bu durum artık bir arada kalma imkânının kalmadığının en belirgin göstergesi olmuştur.

Osmanlı–Rus Savaşları ve sonrasında yaşanan Balkan Savaşları bizlere şunu göstermiştir: Artık bir arada yaşamak tamamen imkânsız bir hale gelmiştir. Bu nedenle I. Dünya Savaşı öncesinde de karşılıklı nüfus mübadelesi yapılması planlanmıştı. Mevcut durum üzerine ilk olarak 29 Eylül 1913'te Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında imzalanan ilk mübadele anlaşmasının benzeri bir anlaşma da Yunanistan'la yapılmak istenmiştir. Bu amaçla bir araya gelen Yunan Başbakanı Venizelos ile Osmanlı Nazırı Galip Kemali (Söylemezoğlu), Atina'da görüşmelerde bulunmuşlardır. Varılan mutabakat çerçevesinde göçün gönüllü olması koşuluyla, muhacirlerin mal ve mülkleri için düzenlemelerin yapılması karara bağlanmıştı. 1914'te bu işlerin yönetilmesi için karma bir komisyon bile görevlendirildiyse de, I. Dünya Savaşı'nın çıkması üzerine yarım kalmıştır (Macfie, 2003, s.213-214).

Bu süreçte yaşanan siyasi olaylar ve oyunlarda temel piyon ve en büyük materyal konumundaki unsurlar olarak gayrimüslimler gelmektedir. Bu çerçevede başarılı olabilmenin ön koşulu, yaşanan coğrafyalardaki farklı din ve etnik kimliğe sahip olan grupların kışkırtılması ve ayrıştırılması olarak görülmekteydi. Osmanlı Devleti ve Türklere karşı yürütülen bu faaliyetler, önceleri Ermeni ve Rumları kapsar iken zamanla Kürtleri de kapsayacak şekilde genişletilmiştir (Ertürk, 2007, s.16). Son günlerde yaşanan olaylara baktığımızda bu tezi doğrular nitelikte birçok emareyi görebiliyoruz. Emperyalistlerin Türkiye üzerinde oynadıkları oyunlar ve politikaların son bulmadığını unutmamamız gerekiyor. Bu yönüyle Lozan Barış Antlaşması son derece önemlidir.

Lozan Barış Antlaşması ve Mübadele

Lozan Barış Antlaşması öncesi 3 Kasım'da TBMM'de yapılan görüşmelerde, Lozan'da istenilecek şeyler hakkında konuşulurken, Borçsuz, Azınlıksız, Tam Bağımsız, Sınırlarında ezilen kişi ve zincir sesi olmayan bir vatan istenmekte ve bunu sağlayabilecek bir antlaşma yapılması arzulanmaktaydı (Turan, 2008, s.373).

Hariciye Vekili İsmet Paşa Başkanlığındaki Türk heyetinin katılımıyla 20 Kasım 1922'de başlayan Lozan görüşmeleri, zaman zaman kesintilere uğramışsa da 24 Temmuz 1923'te neticelenmiştir (Baykara, 2006, s.163). Lozan ile çözüme kavuşturulan meselelerden birisi de konumuzun ana unsurunu oluşturan Nüfus Mübadelesi'dir.

Lozan Barış Antlaşması görüşmeleri devam ederken, Dr. Rıza Nur'un azınlıklar konusundaki şunları; *"Ekalliyetler Meselesi asırlardan beri giden ve Türkiye'yi yıkılışa sürükleyen en mühim dert idi. En hararetli müzakereler bu kısımda oldu. Bu saha büyük bir meydan muharebesi gibi idi. Bu işler için dünyanın her tarafından Papazlar, Hristiyanlar, Komiteciler, Politikacılar Lozan'a üşüşmüş dolmuştu. Ecnebi devletler işte böyle ciğerimize pençe atıyorlar. Biraz daha gayret ederlerse karıncaları da ekalliyet yapacaklar"* demektedir (Somuncuoğlu 2005, s.287). Bu söylem, mübadelenin ve uluslaşmanın zorunluluğunu göstermesi açısından son derece doğru ve yerinde bir tespittir.

Lozan Barış Antlaşması görüşmelerinde İngiltere'yi temsil eden Lord Gurzon; *"Halkların Ayrışması, aslında 1877-1878 Osmanlı-Rus*

Savaşı'nın ardından gerçekleşen görüşmelerde ortaya atılmış bir Avrupa fikridir” demektedir. (Bozdağlıoğlu, 2014, s.11). Bu itiraf, emperyalistlerle hiçbir zaman dost ve müttefik olunamayacağının ispatıdır. Barış ve hoşgörünün yerini nefret ve şiddet almıştır. İzlenen bu politikalar sonucunda binlerce yıl bir arada yaşayan Türkler ile gayrimüslimler ayrıştırılmıştır. Artık bir arada yaşayamayacaklarının farkında olan Türk ve Yunan hükümetleri mübadelenin gerekliliği konusunda hem fikir olmuşlardır (Mccarthy, 2006, s.270).

23 Ağustos 1923'te TBMM tarafından, 25 Ağustos'ta da Yunanistan tarafından kabul edilen ve onaylanan mübadele antlaşması ile (Özakman, 2008, s.165), İstanbul haricindeki Rumlar Yunanistan'a göç ederken, Batı Trakya haricindeki Yunan topraklarında meskûn bulunan Türklerin de Anadolu'ya göçleri gerçekleştirilmiştir. Yunanlı kaynaklara göre 1.215.000 Yunanlı ile 300.000 Türk'ün yer değiştirdiği kabul edilirken, Türk kaynaklara göre 1.222.489 Rum ile 1.104.216 Türk'ün değiştirildiği kabul edilmektedir (Akgün, 1986, s.248-258).

İmzalanan Mübadele Sözleşmesi'nin 1. maddesiyle, mübadelenin 1 Mayıs 1923 tarihinden itibaren başlaması karara bağlanmış ve kitlesel göçler başlamıştır (Keskin, 2003, s.786). Bu çerçevede Yunanistan'dan gelen Türkler'in büyük çoğunluğunun çiftçilikle uğraşması ve Anadolu'ya oranla son derece başarılı olmaları, Türkiye'nin ziraat alanındaki eksiklerini kapatması ve üretime geçmesi açısından son derece olumlu olmuştur (BCA.272.13.79.1.19). Türkiye'den giden Rumlar ise daha çok zanaat ve ticarete son derece başarılıydılar. Zaten bu başarıları sayesinde asli unsurdan kat be kat zengin olmuşlardır (Küçüköğlu, 2005, s.9). Zira Osmanlı Coğrafyası'nda özellikle liman şehirlerinde yaşayan gayrimüslimler, 1911'de İstanbul'da kayıtlı olan tüccarların büyük çoğunluğuna sahiptiler. Müslüman isimlilerin oranı ise toplamın ancak % 10'una tekabül etmektedir. İstanbul'daki mensucat ithalatçılarının üçte ikisi gayrimüslim iken ancak yedi de biri Türkler 'den oluşuyordu (Quataert, 2006, s.958).

Anadolu'dan göçler, öncelikle Batı Anadolu ve Marmara kentlerinden başlamış olup, sonrasında ise Doğu Trakya ve Karadeniz kentleriyle devam etmiştir. Kara, Deniz ve Demiryollarının kullanıldığı bu göçlerde ihraç mınıtkası olarak İzmir ve İstanbul gibi kıyı kentleri merkez olmuştur (Arı, 2007, s.7). Bu kentlerin merkez seçilmesinin bir başka sebebi ise Mondros

Mütarekesi Sonrasında başlayan işgal sürecinde Venizelos'un bu bölgelerde kalıcı olabilmek için yaptığı çağrı sebebiyle Anadolu'nun diğer bölgelerinde kalan Rumların buralara göç ederek zaten toplanmış olmasıdır (BOA. DH.ŞFR104.290; 104.287; 104.265; 105.35; 105.93). Bu çerçevede Mübadele ile İstanbul dışındaki tüm Rumların Yunanistan'a gitmesi sağlanmıştır. Yunanistan'a giden Rumların Yunan iktisadi hayatına katkıları büyüktür.

Söz konusu dönemde uluslararası bir yapıya sahip olan ve 1923-1930 yılları arasında görev yapan Göçmen İskân Komisyonu'nun çok önemli tespitleri bulunmaktadır. Komisyon, gelen mültecilerin bir an evvel üretime katılmaları ve daimi iskânlarının yapılmasının önemine vurgu yaptıktan sonra gelen insanlara toplam 8.75 milyon sterlin harcama yapıldığını dile getirmektedir. Ayrıca gelenlere yönelik yol, köprü, dispensar ve okul yapıldığı, köylerin sulama kanalları ve alt yapısının inşa edildiği ve tarıma dayalı sanayinin büyük bir gelişme kaydettiği ifade edilmektedir (Erdal, 2006, s.187). Bu ve benzeri çalışmalar ulus devlet olma yolunda Yunanistan'ın nasıl bir çaba içerisine girdiğini bizlere göstermektedir. Ayrıca bunların sonuçlarına dair hem Yunanistan ve hem de Türkiye tarafından görevlendirilen bazı kimselerin sundukları raporlarda son derece önemli bilgiler vermektedir.

Mübadele süreci ile alakalı olarak Yunanistan'a giden Rumlara ve bunlara yönelik gerçekleştirilen çalışmalara dair Ahmet Tevfik tarafından hazırlanan bir rapor, konu ile alakalı olarak önemli bilgiler vermektedir. Bu rapor çerçevesinde şekillenen araştırmamızda kısa bir süre içinde Selanik ve Atina şehirleri ile çevrelerinde yaşanan ekonomik gelişmelere ve genel duruma dair bilgilere yer verilmektedir.

Ahmet Tevfik'in Yunanistan'ın Genel Durumuna Dair Gözlemleri

Mübadele antlaşması, türdeş bir devlet oluşturma gayreti içerisinde olan Türkiye ve Yunanistan devletlerinin en çok önem verdiği konuların başında gelmektedir. Bu iki devletin resmi olarak benimsediği bu politikalar sonraki yıllarda da geçerliliğini korumuş ve diğer devletlere örnek olmuştur. Bu çerçevede 1944 yılında Polonya ve Sovyetler Birliği, 1946 yılında da Çekoslovakya ve Macaristan arasında gerçekleştirilen nüfus mübadeleleri,

Türk Yunan mübadelesini örnek almıştır.(Bozdağlıoğlu, 2014,s.30; Goularas, 2012, s.130-131)

Araştırmamıza konu olan faaliyetlerin genel adı Yunanistan Yerleştirme Projesi olarak adlandırılmaktadır. Proje, 1923-1930 yılları arasında Milletler Cemiyeti gözetiminde kurulmuş uluslararası bir yapı olan Göçmen İskân Komisyonu'nca (RSC) yürütülmüştür. Komisyonun görevi; Yunan hükümetinin devretme yükümlülüğünde olduğu toprağı ve ayrılmış olan ödenekleri kullanarak göçmenleri, uygun sektörlerde üretime katılabilecekleri işlere yerleştirmektir. Ekonomik olarak 1922-1932 yılları arasında Yunan hükümetlerinin normal bütçelerinin %40'ından fazlasını tüketmiştir. İlk etapta çok büyük bir külfet gibi görölse de zaman içerisinde olumlu sonuçlarının ortaya çıktığını söyleyebiliriz. Bu süreçte gelenlerin yanlarında getirdikleri para ve değerli eşyalar, ucuz ve vasıflı işgücü ihtiyacının sağlanmasıyla birlikte sanayi sektörü başta olmak üzere birçok alanda potansiyelleri artmıştır. Bunların yanı sıra aşağıda da görüleceğı üzere halı dokumacılığı, İpek Böcekçiliğı ve tütün üretimi gibi yeni beceriler ve ürünler ile ekonomik girdi materyallerini de arttırmışlardır (Kontogiorgi, 2005, s.93;106-107). Örnek vermek gerekirse; 1921 yılı itibariyle 1.077.103 Drahmi olan Yunanistan sanayi değeri, 1928 yılına gelindiğinde 7.115.149 Drahmiye yükselmiştir. Sadece bu bilgi bile gelenlerin vasıflı insanlar olduğunun kanıtı olarak gösterilebilir (Erdal, 2006, s. 201). Son derece önemli bilgiler veren ve araştırmamızın ana temasını oluşturan rapor incelendiğinde yaşanan ekonomik faaliyetlerin büyüklüğü görülebilecektir.

Raporun düzenleyicisi Ahmet Tevfik, Binbaşılıktan emekli olmuş ve daha sonra Göztepe'de ki Hayri Paşa Köşkünde bulunan mübadele komisyonunda başmüdürlük görevinde bulunmuş bir kişidir. Ne yazık ki bu şahıs hakkında daha fazla bilgi bulunamamıştır. Bahse konu olan rapor, 32 madde halinde hazırlanmış ve toplamda beş sayfadan ibarettir. Raporun İlk sayfasında, mübadele çerçevesinde Yunanistan arazisinde kalan mallarımızın tasfiyesi için görevlendirildiğı ve iki aylık süre zarfında kaldığı Atina ve Selanik'te yaptığı gözlemlere dayanarak hazırladığı ve yurda geri döndükten sonra 18 Ekim 1928 tarihinde bu gözlemlerini kaleme aldığına dair kısa bir açıklama yer almaktadır. Raporun ikinci sayfasında Mübadelenin önemli şehirlerinden biri olan Selanik şehri ile ilgili açıklamalar yer almaktadır. Diğer üç sayfasında ise Atina şehri ile Yunanistan'ın zirai durumu ve sanayi yapısı hakkında edinilen bilgilere yer verilmektedir.(BCA.

030.10.254.710.33. L.1). İlgili makamın raporun içeriğine dair nasıl bir işlem yaptığına dair herhangi bir bilgiye rastlanılmamaktadır.

Bu çalışma, alanında ki konu ile alakalı literatürce de desteklenmiş ancak ana ekseninde bahse konu rapor içeriğinde yer alan mübadeleye dair tespit edilen değişim ve gelişmeleri kapsamaktadır.

Selanik Şehri

Balkan yarım adasının Ege Denizi kıyısındaki en büyük liman kenti olan Selanik, aynı zamanda Eski Dünya diye anılan üç kıta arasındaki ticaret yollarının önemli bir kavşak noktasında bulunmaktadır. 1430 yılında Osmanlı topraklarına katılan şehir daha sonraki süreçte önemini giderek arttırarak büyümeye devam etmiş bir yerleşim merkezidir. 1885 sayımına göre Serez ve Drama Sancakları ile beraber toplam Selanik nüfusunun 996.228 kişi olduğu tespit edilmiştir. Nüfusun %51'i yani 494.656'sı Türklerden oluşmaktadır (Turan, 2008, s.39). Sonraki yıllarda ise bu oran giderek düşmüştür.

Selanik, bulunduğu coğrafi konum itibariyle yaşanan yeniliklere ve olaylara ilk tepki veren yerlerin başında gelmektedir. Gerek ekonomik ve gerekse sosyal olarak büyük bir gelişime sahne olmuş bir şehirdir. Özellikle nüfus hareketleri açısından büyük bir değişim yaşanmıştır. Bölgede Türk ve Müslüman nüfus giderek azalmış ve yerlerine ekseriyeti Rumların oluşturduğu bir demografik yapı tesis edilmiştir. Özellikle mübadele sonrası nüfusun oldukça arttığını söyleyebiliriz.

Söz konusu dönemde yapılan sayımlarda bu durum gayet açık bir şekilde görülmektedir. Araştırmamıza konu olan gözlem raporlarında da bu duruma dikkat çekilmekte ve şehre dair önemli bilgilere yer verilmektedir. Burada Selanik şehrinin nüfusu, son sayımda 300 bin kişi olarak tespit edilmiştir. Selanik şehrinde meydana gelen büyük yangın sonrasında en fazla zarar gören bölge şehir merkezi olduğu için burada yeniden büyük binalar vücuda getirilmiştir. Şehirde, 60 metre genişliğinde caddeler ve yayaların serbestçe yürüebilmesi için yolların iki tarafında envai ve otomobillere mahsus asfaltlı cadde kenarlarında 12 metre genişliğinde yaya kaldırımları da bulunmaktaydı. Şehirde yapılan mağazalar, hanlar ve birkaç dükkândan oluşan pazarlar o kadar çok inşa edilmiştir ki onda ikisi nispetinde boş bir haldedir. En çok Türkiye'den gelen muhacirler arasında daha sonra da Romanya, Bulgaristan, Mısırdan gelen Yunanîler arasında çok zengin kimseler vardı. Bunlar, Atina ve Selanik'te, bir kısmı Kalili'de ve diğer

yakın şehirlerinde ikamet etmeye ve ticaretle meşgul olmaya başlamışlardı. Selanik ve Atina şehrinin mesela beş bin tüccara ihtiyacı olduğu halde bugün iki üç misli tüccara yetecek kadar çok fabrika ve müesseseler vücuda getirildiği için lüzumundan fazla çoğalmış olan Tüccarlar yeteri derecede kazanç sağlayamamaktadır (BCA.030.10.254.710.33.L.1).

Selanik'te binaların çok olması ve hatta lüzumundan fazla olması kira ücretlerinin azalmasına da sebep olmuştur. Yunan hükümeti muhacirlere mübadil Türk emlakine tevzi etmemiştir. Türkiye'den muhacir olarak gelen Rumlara Yunan hükümeti şifahi emir vererek Türkiye'de terk eyledikleri emlakine kıymetlerini sürekli olarak dört misli göstermelerini tembih eylemiş olduğundan Yunanistan'a gelen bilcümle mübadil Rum muhacirler yaptıkları beyannamelerini bu suretle dört misli arttırmışlardır. Yunan milli bankası, bilcümle mübadil ve gayri mübadil Türk emlakine el koymuş ve muhacir Rumlara beyannamelerinin yüzde onunu peşin ve nakit, geri kalanının da yüzde yirmisini de beş sene vadeli bonolar vermek suretiyle ödemişlerdir. Yunan Hükümeti, Amerikan Yardım Cemiyetinden aldığı 16 milyon lira ile şehirlerde, köylerde 7-8-10 senede ödemek şartıyla miktarı kırk bine yakın bina inşa etmiştir. Aynı suretle Yunan Millî Bankası da beş bine yakın bina inşa edip muhacirlere vermiştir. Milli banka muhacirlere verdiği parayı elde etmek üzere el koyduğu Türk emlak ve arazisini hisse hisse satılığa çıkarırken, ekseriyetle de bu emlak ve arazileri muhacirlerin satın aldığı görülmektedir. Böylece bankanın satılığa çıkardığı bu emlak ve arazileri satın alarak beş sene müsaade ile aldıkları bonoları, yüzde yirmi eksigiine nakde çevirmekten ise tam bedel karşılığında bankaya iade etmiş oluyorlardı. Bankanın satılığa çıkardığı bu emlak ve araziler açık arttırma usulü satılığa çıkarılmakta ve en fazla arttıran kişiler almaktadır beş bin lira kıymetinde olan bir emlak yine beş bin liraya satılmaktadır. Meskensiz hiçbir muhacir kalmamış gibidir. Muhacirlerin genel durumu aynen bu şekildedir (BCA.030.10.254.710.33.L.1).

Selanik şehrinin yakınında olup şehirle neredeyse iç içe olan muhacir mahallesi beştir. Bunlardan birincisi, 500 haneli Kelemirya, ikincisi 300 haneli Aracu, üçüncüsü 1000 haneli Dumba'dır. Dördüncüsü 500 haneli Liben, beşincisi 400 haneli mevlevihane civarında Hırs (Korucu) Köyü gibi mahallelerdir. Bunlara aşağı yukarı 60.000 muhacir yerleştirilmiştir. Bu haneler iki ve üç odalı olup taştan yapılmıştır. Bunların büyük bir kısmı hükümet tarafından inşa ettirilmiştir (BCA.030.10.254.710.33.L.1).

Önceleri 110 bin nüfustan ibaret bulunan Selanik şehri bugün, 300 bin nüfusu geçtiğinden bir elektrik fabrikası artık ihtiyacı karşılayamamaktadır. Beşçınar'da ki elektrik fabrikası, Beyaz Kale'ye kadar, oradan depo ve civarıyla askeri kışlası civarına kadar olan saha için de diğer kenarına yapılan yeni bir elektrik fabrikası ile ihtiyaçlar karşılanmaya başlamıştır. Selanik şehri lüzumundan fazla büyük han, mağazalar ve depolara sahiptir. Bazı binalar 10-20 milyon Drahmi, yani birkaç yüz bin lira değerindedir. Bu binalar, önemli bir miktarda para borç alınmak suretiyle yapılmış olmasından dolayı, ileride büyük bir maddi sıkıntı içine düşecekleri anlaşılmaktadır (BCA.030.10.254.710.33.L.1-2).

Atina Şehri

Atina'nın nüfusu 600.000, ve Pire'nin de 200.000'den fazla olup, toplam da 800.000'den fazladır. Atina ile faler ve Pire arasında 500 yüz hanelik birçok muhacir mahalleleri inşa edilmiştir. Bütün caddeler asfalt yapılmış ve asfalt olmayanlarda asfalta döndürülmektedir. Atina ile kale arasında sekiz kilometrelik iki yönlü geniş bir asfalt cadde yapılmıştır. Faler, yirmi kilometrelik ve büyük bir kısmı asfalt bir cadde ile deniz kenarına ulaşılmaktadır. Burada denize girmek için bir plaj ve duşlar hazırlanmıştır (BCA.030.10.254.710.33.L.2).

Atina şehrinin suya ihtiyacı oldukça fazladır. Bu sebeple yakın zamana kadar denizden borularla getirilen su ile sulanan şehir toz duman içerisinde bulunmaktadır. Fakat yakın zamanda büyük bir şirket ile yapılan bir kontrat ile başlayan su sevkiyatı bu sorunu az da olsa çözmüştür (BCA.030.10.254.710.33.L.2).

Yunanistan Ziraatı

Tarımla uğraşan Türklerin zorla yerlerinden uzaklaştırılması, yerlerine tarımla alakası olmayan Yunanlıların ve Anadolu'dan gelen muhacirlerin iskân edilmesiyle Yunanistan ziraatı sekteye uğramıştır. İlk zamanlarda senelik en çok altı aylık buğday ve hububat ihtiyacını üretebiliyor iken, Müslümanlardan kalan tarım arazilerinin köylülere ve muhacirlere verilmesi ve ziraatın mecburi tutulmasıyla birlikte son seneler de Buğday ve hububat üretimi Yunanistan'ı on ay idare edebilecek bir vaziyete getirilmiştir. Bir kaç sene içinde ziraata daha da önem verilerek ihracat yapılmasa da Yunanistan'ın dışarıya muhtaç olmaksızın dâhilî ihtiyacını temin edecek seviyeye geleceği düşünülmektedir (BOA. HR. İM.67.99;BCA.030.10.254.710.33.L.2).

Yunanistan'daki kasaplık hayvanat, koyun ve sığır olup bunların da büyük çoğunluğu Sırbistan ve Türkiye'den tedarik edilmektedir. Ve bu ülkelerden yapılan ithalat, Yunanistan'ın kasaplık hayvan ihtiyacının dörtte ikisine varmaktaydı. Bu durumun meydana çıkmasında hiç kuşkusuz Anadolu'ya ve diğer Balkan ülkelerine göçe zorlanan diğer millet unsurlarının göç ederken yollarında en büyük geçim kaynakları olan hayvanlarını da götürmeleri etkili olmuştur. Son sene zarfında bu sorunun çözümü için Yunanistan'da bulunan ve daha çok hayvancılıkla geçimlerini sağlayan Ulah ahaliye yayla verilmiş kendilerine daha fazla hayvanat yetiştirilmesi hususunda teşvikler yapılmak suretiyle gerekli tedbirleri almaya çalışmışlardır. Bunların gayret ve semereleriyle yakın zamanlarda Sırbistan'dan veya diğer ülkelerden Hayvanat ithalatına ihtiyaç kalmamasını ve memleketin ihtiyacını dâhilde ki imkânlarıyla sağlamaya başlayacakları düşünülmektedir. Aynı zamanda da muhacirlerin geldikleri iklimlerde meşhur olan meyve cinslerinden getirtilip Yunanistan'ın her tarafında iyi meyveler yetiştirilmesi amaçlanmıştır (BCA.030.10.254.710.33.L.2;030.10.116.807.10;030.18.01.01.09.16.6).

Yunanistan Sanayisi

Son seneler zarfında Türkiye'den gelen Rum muhacirleriyle, Romanya, Bulgaristan ve Mısır'dan gelen zengin Yunanilerin, Yunanistan'daki ticaret için gerekli olan tüm ihtiyaçları karşılayamayacağını farkında olan Yunan Hükümeti, birçok hususta yardım ve teşvik vermek suretiyle birçok fabrika inşaatına girişmiştir. Kısa süre içinde de birçok önemli ve gerekli müesseseler meydana getirilmiştir. Üç sene zarfında yeniden Selanik ve Atina'da vücuda getirilen fabrikaların bazıları ise şunlardır (BCA.030.10.254.710.33.L.2-3):

- Selanik'de Dedeoğaç'tan gelme bir Rum muhaciri (Dedeoğaç'taki fabrikanın makinalarını nakil edip) yaptırdığı un değirmeni,
- Muhacir Altun Ellas'ın yaptırdığı değirmen,
- Muhacir Vireşay'ın yaptırdığı değirmen,
- Alatinin değirmeni olup muhacirler tarafından satın alınmıştır.
- Rufazos bahçesinde Bursa'lı Vasilyadinis'in halı fabrikası
- Beşçınar da muhacirler tarafından yaptırılan halı fabrikası
- Muhacirler tarafından boya fabrikası
- Atina'dan Falerde muhacirler tarafından yaptırılan halı fabrikası

- Kilisya'da muhacirler tarafından yaptırılan halı fabrikası
- Panisya caddesinde muhacirler tarafından yaptırılan halı fabrikası
- Selanik'de muhacir Taşanın kösele ve deri fabrikası
- Girh Gediğinde kola ve nişasta fabrikası
- Atina'da Falerde, Pire'de deri ve kösele fabrikası
- Disbanın çimento fabrikası
- Iraklisin çimento fabrikası
- İki adet büyük iblikli kumaş fabrikası
- Bir adet iblikli kumaş fabrikası (Pirede)
- Ağustus'ta Kireççi Liyakora'nın Garp İbliği kumaş fabrikası
- Ağustus'ta Ariya'nın iblikli kumaş fabrikası
- Selanik'de ve Karaferye'de Tırnabukan'ın iblik, keten, şeker fabrikası

• Ağustus'da Yünlü kumaş fabrikası (büyük bir grup, iki büyük fabrika için girişimde bulunmuşlar ve inşaatları devam etmektedir.)

Yunanistan'da kilimcilik ve halıcılık büyük bir hızla gelişmektedir. Bu işler için oldukça büyük sermayeler konmaktadır. Uşak halıları yapıldığı gibi Acem, Buhara, Afgan halıları taklitleri dokunmaktadır. Bu halılar Avrupa tarafından da rağbet görmektedir. Elde edilen bir istatistiğe göre bir sene içerisinde Avrupa'da (9) dokuz milyon drahmilik yani, 220 bin liralık Yunan halısı satılmıştır. Bunlardan başka Bursa'dan giden Rum muhacirleri Büyük sermayelerle iblikli kumaş fabrikaları meydana getirmişlerdir. Yaptıkları krep düşün, krep duvirman, krep jurjet Avrupa'nınkiyle kalite olarak uygunluk göstermekte ve fiyat olarak da Avrupa'daki ürünlere göre oldukça uygundur. Laf ettiğim Krep, Pirton İstanbul'da metresi sekiz buçuk liraya satılmaktadır. Yunanistan'da ise metresi 3,5 liradır. Üretilen bu kumaşların aynısı Avrupa'da asgari fiyatı sekiz lira olduğundan rekabet edemedikleri görülmektedir. Yine de bu cinsten olan iblikli kumaşlar az da olsa Avrupa'da da rağbet kazanmış ve ufak miktarda dışarıya ihracat yapılmaktadır. Yunanistan, yünlü kumaş ihtiyacını ise tam olarak temin edemediğinden bunları imal edebilmek amacıyla son sistem tezgâhlar getirtmiş ve ihtiyacı olan yünlü kumaşları da dâhilde dokumaya başlamıştır (BCA.030.10.254.710.33.L.3).

Yunanistan ayrıca birçok çimento fabrikaları da inşa etmiştir. Şimdiye kadar adalarda ve eski Yunanistan'da yetişen zeytinler ham olarak dışarıya

satılmakta ve dışarıda imal olunan zeytinyağları dört misli fiyatla Yunanistan'a ithal olunmakta idi. Hem Yunanistan zeytinyağı ihtiyacını ucuz bir fiyatla dâhilde temin etmek ve önemli bir kısmını da ihraç etmek gayesiyle muhacir, yerli ve Mısır'dan gelen bir Rum tarafından teşkil edilen bir grup tarafından ortaya konan beş altı milyon drahmilik sermaye ile büyük fabrikalar, imbikler inşasına başlanmıştır. Bir iki fabrika hemen faaliyete geçmek üzeredir (BCA.030.10.254.710.33.L.3).

Yunanistan tütün üretim miktarını ve mamullerini sıkı bir kontrol altına almış bulunmaktadır. Evvelki sene otuz milyon kiloyu geçen bir tütün üretimi sağlanmıştır. Fakat buğday üretimi önemli derecede azalmış olduğundan tütün üretim miktarının fazla olması ve tütünün maliyetinin az olup ucuz satılmasından dolayı tütün üretim miktarının otuz milyondan fazla olmamasını tahdit ve tespit etmiştir. Selanik'te ki tütün şirketleri şunlardır: Kiryagolon İstandar Tobacco (İtalyan Monoli Avusturya Karako) ile Avrupa'ya nakil olunmaktadır (BCA.030.10.254.710.33.L.4).

Selanik Limanında faaliyet çok sıkışmış ve artmış durumdadır. Limanda ki mallar genel olarak inşaat malzemesinden oluşmaktadır. Bu Liman, Sırbıye için transit bir geçiş merkezi haline getirildiği takdirde faaliyetlerinin iyice artacağı kesindir. Pire limanı ise, iki seneden beri faaliyetlerini iyice arttırmış ve yükleme, boşaltma masraflarının azalmasından dolayı büyük gemilerin Pire'ye geldiği görülmektedir. Limandaki vapur sayısı oldukça fazladır. Bu sebeple birçok ticari kuruluş merkezlerini Pire şehrine nakletmişlerdir. Limanda üç adet dok vardır. Bunlardan biri yeni, ikisi eski sistemdeki vapurlar içindir. Limanın genişliğini Paşa Limanı'na kadar genişletmek niyetindedirler (BCA.030.10.254.710.33.L.4).

Yunanistan'daki Sosyal ve Siyasi Durum

Yunanistan'daki siyasi partilerin en kuvvetlisi Kral taraftarı olup mecliste altmış beş milletvekili bulunmaktadır. Venizelos, her bir siyasi partinin ve üyelerinin isteklerini yerine getireceğini, muhacirlerin gelişmesi ve güçlenmesi için ne gerekiyorsa yapacağını vadetmek suretiyle kendisine destek sağlamıştır. İtalya, Türkiye, Sırbistan ile mevcut nüfus sorunlarını ortadan kaldıracağını ve bunun için gerekli olan çalışmaları yaptığını söyleyerek Kral Taraftar Fırkası'nın 65 mebusunun da reyini almayı başarmıştır. Yunanlıların büyük çoğunluğu sulh istemekte ve yaralarını sararak güçlenmek arzusunda olup, bu maksatlarını temin için

çalışmaktadırlar. Özel kurum ve kuruluşlarda asılı bulunan haritaların, Yunan hırs ve emelini tamamen göstermektedir. Bu haritalarda İzmir ve çevresinin Yunan arazisi rengine boyandığı ve hatta kayıtlarında iki bin sene evvelki Yunanistan arazisini göstermektedirler. Venizelos vaatlerini yakın zamanda işleme koyamaz ise memnun olmayanların çoğalacağı ve iktidardan indirileceği kesindir. Ve Yunan siyasi hayatının karma karışık olacağı açıktır. Yunanistan halkı ve özellikle muhacirler, Türk mübadillerinin emlaklarına sahip oldukları için bir derece refah içinde bulunsalar da halen Türklere karşı intikam hissi bilememektedir. Yunanlıların gayet samimi bir Türk dostu olsa bile sıkı münasebette bulunmazlar, dışlarlar ve ellerinden gelen bütün fenalığı yapmaktan çekinmezler. Türkiye'nin gelişimini ve özellikle Gazi Paşa hazretleriyle İsmet Paşa Hazretlerinin büyüklüklerini, gösterdikleri fedakârlıkları ve büyük inkılâpları büyük bir merakla ve hayranlıkla izlemekte ve takdir etmektedirler. Yunanistan'da bulunan ve savaş esnasında ihanet edip Yunan tarafına geçen Türk uyruklu süvariler ise perişan bir halde olup hiçbir yardım alamamaktadırlar. Hatta Demirhisar tarafında dört sene evvel oluşturulan Çerkez süvari bölüğü dahi dağılıp gitmiş ve kimse kalmamıştır. Bunlara Demirhisar civarında verilmiş olan arazilerde de ziraat yapılamadığı için buralar boş boş durmaktadır. Yunanistan istatistiklerine baktığımızda Yunanistan'da nüfusun artmakta olduğu ve senelik otuz bin civarında nüfusun arttığı gösterilmektedir. Eski Yunanistan'da gaz, kibrit, tuz kâğıtları monopole tabidir. Yeni Yunanistan'da gaz monopole değildir fiyat ise monopol fiyatındadır (BCA.030.10.254.710.33.L.4). Hayatın her alanında büyük bir çalışma ve gayret içerisine girildiğini söyleyebiliriz. Bu faaliyetleri bir bütün olarak değerlendirecek olur isek; Ulus Devlet olma yolunda önemli kazanımların gerçekleştirildiğini, sosyal ve ekonomik hayatın hızla geliştiğini söyleyebiliriz. Bu süreçte bir taraftan Ulus olarak motivasyon sağlanmış, diğer taraftan gerçekleştirilen faaliyetlerle hem nüfusun homojenleşmesi ve hem de mübadele ile gelenlerin hayata intibakları gerçekleştirilmiştir. II. Dünya Savaşı'nın başlamasına kadar devam eden bu bahar havası başta Türkiye olmak üzere, Yunanistan, Bulgaristan, Yugoslavya ve Romanya gibi yeni kurulan ve gelişime açık olan ülkeler açısından olumlu sonuçlar doğurmuştur.

Sonuç

Mübadele çerçevesinde yaşanan olayları sadece göçmenler açısından değerlendirmek mümkün değildir. Göç edenler açısından yaşanan travmatik olayın sonuçları hem geride kalanları ve hem de geldikleri bölgelerde yaşamakta olan insanları etkilemiştir. Türkiye açısından gelenler ihtiyaç duyulan işgücü açığını kapattığı için olumlu olarak görülebilir. Yunanistan açısından ise durum biraz farklıdır. Üretimden çok pazarlama ile yani ticaret ile meşgul olanların göç ettiği bir coğrafyada önceliğin üretime verilmesi gerekmektedir. Fakat bu durum yıllardır sağladıkları geçim yollarından son derece farklı olduğu için uyum süreçleri daha uzun sürmüştür. Yunan hükümeti de bu çerçevede maddi olarak bir taraftan bu göçmenlere destek olmaya çalışırken diğer taraftan yeni kurulan devletin kurum ve kuruluşlarını tesis etme faaliyetine hız vermiştir. Kesin olmamakla birlikte bu sebeple Yunanistan'da 1932 yılında yaşanan açlığın en büyük sebebi olarak mübadeleyi gösteren birçok yayına da ulaşılmaktadır (Kontogiorgi, 2005, s.89). Günümüzde olduğu gibi üretim denilince akla enflasyon yani daha zor yaşam koşulları gelmektedir. Yunanistan'da başlayan kalkınma hamleleri uzunca bir süre bu sıkıntıların yaşanmasına sebep olmuştur. Sonuç itibarıyla 5 milyonluk Yunan nüfusunun %25'ini oluşturan ve de üretici olmayan göçmenlerin (1.200.000) devlet ekonomisine yaptıkları yük oldukça fazladır (Kontogiorgi, 2005, s.89).

Mübadele faaliyetleri, ilk zamanlarda her iki ülke açısından hukuksal, psikolojik, sosyal ve ekonomik yönden olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Uyum süreci boyunca hissedilen bu sorunlar zaman içerisinde aidiyet duygusunun tesisiyle çözülmüştür. Fakat bu sonuç Yunan devleti açısından daha sancılı ve de uzun sürmüştür. Anadolu'nun büyük şehirlerinden göç ederek gelen şehirli göçmenler Yunan hükümetinin beklentisinin aksine beslenme, giyim, bakım masrafları ve barınma problemleri ile karşı karşıya kalmışlardır. Bu durum zaten kötü durumda olan Yunan ekonomisine ek bir yük bindirmiştir (Bozdağlıoğlu, 2014, s.25-26). Hükümet gelenlere Müslümanlardan kalan haneleri ve arsaları vermişse de; şehir merkezlerine uzak üçra yerlerde olan bu evlerin büyük bir kısmı tercih edilmemiştir. Çevrede tahtadan yaptırılan küçük kulübelerin meydana getirdiği yeni mahalleler gelenlerin tercih ettiği barınakları haline gelmiştir. Bu yerler kentin doğal mimarisinden oldukça farklı olup aynı zamanda yeni bir sosyal sınıfın da merkezi haline gelmiştir. Kent merkezinin geri kalmış bölgelerinde

bulunan bu mahallelerde oluşturulan dayanışma ağı, Yunan ekonomisinin sanayileşmesi, ticaret faaliyetlerinin artmasını sağlamış ve toplumun sosyal ve ekonomik hayatına yeni bir dinamizm getirmiştir.(Anagnostopulu, s.77-79). Devrin siyasi gelişmelerine göre şekillenen kalkınma hamlelerinde etkin bir rol de göçmenlere verilmiş ve bu insanların da katılımıyla ülke ekonomisi geliştirilmiştir.

Millî devlet olma yolunda tek bir ülkü etrafında birleşen milletlerin geleceklerine baktığımızda başarılı olduklarını rahatlıkla söyleyebiliriz. Japonya, Çin, Rusya ve Almanya gibi devletlerin başarılı olmasında sağladıkları milli bilincin ve hedef birlikteliğinin önemli olduğunu görmekteyiz. Bu prensipler çerçevesinde Türkiye ve Yunanistan'da bir süre ilerlemiş ve hızlı bir kalkınma gerçekleştirmişlerdir. Fakat reformlarını devamlı hale getirmedikleri için büyümeleri de bir süre sonra kesintiye uğramıştır. Her şeye rağmen her iki devletin de başarılı olduğunu söyleyebiliriz.

Kaynakça

1-Arşiv Kaynakları

BOA.HR.IM.67.99; DH.ŞFR104.290; 104.287; 104.265; 105.35; 105.93.
BCA.272.13.79.1.19; 030.10.254.710.33;030.10.116.807.10;030.18.01.01.09.16.6.

2-Diğer Kaynaklar

- AKGÜN, S. (1986). “Birkaç Amerikan Kaynağından Türk-Yunan Mübadelesi Sorunu”, *Üçüncü Askeri Tarih Semineri: Türk-Yunan İlişkileri*, Ankara: Genel Kurmay Yayınları, (s.241-258).
- AKŞİN, S. (1998). *Jön Türkler ve İttihat ve Terakki*, Ankara: İmge Kitabevi.
- ANAGNOSTOPULU, A. (2005). “Göçmen Yerleşiminin Toplumsal ve Kültürel Etkileri”, Çev.: Damla DEMİRÖZÜ, *Yeniden Kurulan Yaşamlar 1923 Türk Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi*, Der.: Müfide PEKİN, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, (s.75-81).
- ARI, K. (2007). *Büyük Mübadele Türkiye’ye Zorunlu Göç (1923-25)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 4.Baskı.
- BAYKARA, T. (2006). *Türk İnkılap Tarihi ve Atatürk İlkeleri*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- BAYINDIR GOULARAS, G. (2012). “1923 Türk Yunan Nüfus Mübadelesi ve Günümüzde Mübadil Kimlik ve Kültürlerinin Yaşatılması”, *Alternatif Politika*, Cilt.4, Sayı. 2, Temmuz, (s.129-146.)
- BOZDAĞLIOĞLU, Y. (2014). “Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ve Sonuçları”, TSA/YIL:18 ÖZEL SAYI, S:3, Ocak, (s.9-32).
- ERDAL, İ. (2006). *Mübadele (Uluslaşma Sürecinde Türkiye ve Yunanistan 1923-1925)*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- ERTÜRK, Y. (2007). *Büyük Oyunun Eski Perdesi Doğu, Güneydoğu Ve Musul Üçgeni (1918-1923)*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- KESKİN, F. (2003). “Türk ve Rum Nüfus Mübadelesi Sözleşmesi”, *Yaşayan Lozan*, Editör Çağrı ERHAN, Ankara: T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı, Yayın No: 2990, (s. 765-806).
- KONTOĞİORGİ, E. (2005). “Makedonya’nın Yunanistan’a Ait Olan Kısımına Mülteci Yerleşiminin Ekonomik Sonuçları, 1923-1932”, *Ege’yi Geçerken 1923 Türk-Yunan Zorunlu Nüfus Mübadelesi*, Derleyen: Renee HİRCCCHON, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, (s.89-110).
- KÜÇÜKOĞLU, B. (2005). *Türk Dünyasında Misyoner Faaliyetleri (Dünü Bugünü ve Yarını)*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2.Baskı.
- (2006). *Milli Mücadeleden Günümüze Silahsız Terör, Propaganda*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- MACFİE, A.L. (2003). *Osmanlı’nın Son Yılları 1908-1923*, İstanbul: Kitap Yayınevi.
- MCCARTHY, J. (2006). *Osmanlı’ya Veda, İmparatorluk Çökerken Osmanlı Halkları*, (Çev.Mehmet TUNCEL), İstanbul: Etkileşim Yayınları.
- ORTAYLI, İ. (2006). “Genel Göç Olgusu”, *Göç Sempozyumu Bildirileri, 8-11 Eylül 2005*, İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Başkanlığı, Yayın no: 6, (s.19-22).

- ÖZTAŞ, C., ZENGİN, E. (2006). "Göç ve Azerbaycan", *Göç Sempozyumu Bildirileri*, 8-11 Eylül 2005, İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Başkanlığı, Yayın no: 6, (s.65-75).
- ÖZAKMAN, T. (2008). *1881-1938 Atatürk, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Kronolojisi*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2. Baskı.
- SANDER, O. (1993). *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü*, Ankara: İmge Yayınevi.
- SAYLAK ASLANOVA, S. (2016). "Osmanlı-Rus İlişkilerinde Makedonya Sorunu (1885-1908)", Gazi Üniversitesi, Ankara: Gazi Akademik Bakış Dergisi, Cilt 10, Sayı 19,(s.107-139).
- SOMUNCUOĞLU, S. (2005). *Göz Göre Göre Kapana Düştü Türkiye*, Bir Millet Uyanıyor: 4, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- SOYSAL, İ. (2000). *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları, I.Cilt (1920-1945)*, Ankara: TTK Basımevi.
- SÖNMEZ İŞLET, B. (2007). *II. Meşrutiyette Arnavut Muhalefeti*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- TURAN, Ş. (2008). *Mustafa Kemal Atatürk, Kendine Özgü Bir Yaşam ve Kişilik*, Genişletilmiş 2.Basım, Ankara: Bilgi Yayınevi.
- QUATAERT, D. (2006). "19.Yüzyıla Genel Bir Bakış Islahatlar Devri 1812-1914", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, Cilt 2, 1600-1914*, (Çev.Süphan ANDIÇ), İstanbul: Eren Yayıncılık, (s.885-1051).